

SIEDEMNASTOWIECZNE SUBURBIUM GÓRKI
W KONTEKŚCIE BADAŃ NAD DZIEJAMI LUBELSKICH PRZEDMIEŚĆ
PRZYCZYNEK DO REKONSTRUKCJI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO
HISTORYCZNEGO LUBLINA

Jacek Chachaj

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
Instytut Historii, Katedra Historii i Historiografii
Europy Środkowo-Wschodniej i Wschodniej

The John Paul II Catholic University of Lublin,
Institute of History, Department of History and Historiography
of East-Central and Eastern Europe

e-mail: chachaj@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0002-2268-9692>

Streszczenie. Tekst dotyczy nieobecnego w literaturze lubelskiego przedmieścia Górki, notowanego w pierwszych latach XVII wieku. Niewprowadzone dotąd do obiegu naukowego zapisy zawarte w lubelskich księgach miejskich pozwalają na wskazanie miejsca, w którym należy lokalizować tę mało znaną część Lublina. Znajdowało się ono w północnej części notowanego zarówno wcześniej, jak i później, rozległego Krakowskiego Przedmieścia położonego na zachód od miasta w murach. Przez pewien czas zapewne traktowano Górki jako odrębne przedmieście.

Słowa kluczowe: Lublin w XVI i XVII wieku; przedmieścia Lublina; cegielnie; przedmieście Górki

Siłą rzeczy dotychczasowe syntezy dziejów Lublina¹ nie mogły objąć swym zakresem i w wyczerpujący sposób omówić wszystkich zagadnień związanych

¹ Do końca XX wieku powstało kilka syntez dziejów Lublina: *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 1, red. J. Mazurkiewicz [i in.], Lublin 1965; *Lublin 1317-1967*, red. H. Zins, Lublin 1967; *Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 2, red. S. Krzykała, Lublin 1975; T. RADZIK, W. ŚLADKOWSKI, G. WÓJCIKOWSKI, W. WÓJCIKOWSKI, *Lublin. Dzieje miasta*, t. 2: *XIX i XX wiek*, Lublin 2000; R. SZCZYGIEL, H. GMITEREK, P. DYMMEŁ, *Lublin. Dzieje miasta*, t. 1: *Od VI do końca XVIII wieku*, Lublin 2008. Do tych prac można także dodać pełniącą podobną rolę publikację *Lublin w dziejach i kulturze polskiej*, red.

z historią miasta. Zawarta w nich narracja skupiała się na głównych wydarzeniach, zmianach ustroju władz, gospodarce, demografii czy kulturze Lublina. Inne tematy były traktowane przez autorów jako poboczne czy mniej istotne dla ogólnego obrazu dziejów „Koziego grodu”. W efekcie organizacja przestrzenna historycznego Lublina i jej przekształcenia, zwłaszcza w okresie dla którego brak źródeł kartograficznych², są prezentowane w monografiach dotyczących miasta dość pobieżnie. Szczególnie mizernie prezentują się wiadomości o przedmieściach Lublina w średniowieczu i epoce nowożytnej. Trzeba też zauważyć ogólny niedostatek badań historycznych oraz szczegółowych opracowań odnoszących się ściśle do samego krajobrazu kulturowego miasta w różnych etapach jego rozwoju.

Słabość literatury dotyczącej przedmieść historycznego Lublina ma kilka przyczyn. Częściowo jest efektem pojmowania terminu „przedmieście”. Z pozoru jego definicja jest jednoznaczna i ostra – można po prostu uznać za przedmieścia wszystkie obszary objęte zabudową typu miejskiego usytuowane poza obrębem murów miejskich, notowane w zapisach źródłowych jako położone *extra muros*. Idąc tym tropem badacze mogli sądzić, że nie warto poświęcać uwagi dziejom lubelskich przedmieść, bo zagadnienie jest banalnie proste i mało interesujące. Trzeba jednak pamiętać o ważnym dla dziejów Lublina procesie tworzenia na gruntach miasta obszarów wyjętych spod jego władzy, czyli jurydyk, których liczba i rozmiary z czasem rosły. Rodzi to pytanie, czy te spośród jurydyk, które przybrały charakter zurbanizowanych osad, można uznawać za przedmieścia. Wszak część z nich uzyskała nawet prawa miejskie (Podzamcze, Wieniawa), co rodzi problem w uznawaniu ich za integralne części Lublina (a tak przecież należy traktować przedmieścia). Z kolei automatyczne wyłączenie jurydyk z obszaru przedmieść prowadzi w konsekwencji do wniosku, że w pewnym momencie jedyne lubelskie przedmieścia pozostały na zachód od „miasta

T. Radzik, A.A. Witusik, Lublin 1997. Nie zrealizowano pomysłu napisania pełnej szczegółowej historycznej monografii miasta w związku z obchodami siedemsetnej rocznicy jego lokacji. Ukazała się jednak książka zbierająca wykłady wygłoszone w ramach cyklu „700 lat Lublina – spotkania z historią”, odbywające się od schyłku 2015 r., którą można traktować jako ostatnią dotąd próbę historycznej syntezy miasta nad Bystrzycą: *Lublin. 700 lat dziejów miasta*, red. G. Figiel, R. Szczygieł, W. Śladkowski, Lublin 2017.

² Okres ten sięga aż po koniec XVIII wieku. Dopiero w 1783 r. powstał plan Stanisława Jana Nepomucena Łęckiego, na którego bazie w XIX wieku stworzono kilka ważnych kopii. Weześniejsze plany Lublina albo zaginęły, albo obejmowały małe fragmenty miasta (plan Karola Bekiewicza z 1649 r.), albo wymagają bardzo ostrożnego krytycznego podejścia odnośnie do treści (plan d'Örkena z 1716 r. – więcej o tym: K. NIEŚCIORUK, *Analiza i ocena XVIII-wiecznego planu Lublina jako przykład kompleksowych badań dawnych materiałów kartograficznych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 39 (2007), nr 2, s. 146-158). Dodatkowo z reguły plany Lublina pomijały tereny położone na obrzeżach dawnych rozlogów miejskich.

w murach”. Trzeba bowiem zauważyć, że w XVIII wieku niemal cała północna część dawnych łańów miejskich przekształciła się w mozaikę różnej wielkości jurydyk³.

Sprawę komplikuje też treść części zapisów źródłowych, a ich literalne przyjęcie może prowadzić do zgoła zaskakujących wniosków. Jako szczególnie jaskrawe przykłady tego typu problemów można wskazać kilka przekazów z XVI i XVII wieku. W 1504 r. przedmieściami Lublina były nazwane obok Czwartku (co nie dziwi) także Podgrodzie i Tatary⁴, które nie podlegały jurysdykcji władz miejskich, leżąc na terenie zarządzanym przez starostów. Jeszcze bardziej poszerza zasięg przedmieść dokument Zygmunta Starego z 1535 r., w którym jest mowa o tym, że za przedmieścia Lublina należy uznać Konopnicę i Bronowice⁵. Nie jest łatwa do interpretacji także treść planu Lublina Karola Bekiewicza z 1649 r., na którym na południe od Bramy Krakowskiej w połowie odległości dzielącej ją od kościoła pw. św. Piotra widać napis „Lwowskie Przedmieście”⁶. Literalne przyjęcie tej informacji prowadziłyby do wniosku, że Przedmieście Lwowskie znajdowało się w połowie XVII wieku koło dzisiejszej ulicy Królewskiej, albo że zaczynało się w tym miejscu i obejmowało wszystkie grunty miejskie położone wzdłuż traktu prowadzącego na Ruś. Termin dotyczyłby więc okolic Podwała, sporej części Podzamcza oraz całej północno-wschodniej połaci objętych zabudową łańów miejskich. Jest to jednak błędna interpretacja treści planu. Trzeba bowiem zwrócić uwagę na miejsce, gdzie ukazane jest przedbramie Bramy Krakowskiej, mające dwa wyjazdy. Jeden, skierowany w prawo, jest wyjazdem krakowskim, drugi, na lewo, jest opisany słowami „wyjazd lwowski na”.

³ Dość dobrze ukazuje to wymagająca korekt mapą Stefana Wojciechowskiego dołączona do pracy Józefa Mazurkiewicza: *Jurydyki m. Lublina XVI-XVIII w.*, oprac. S. Wojciechowski, w: J. MAZURKIEWICZ, *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956. O tym, że sytuacja prawna jurydyk nie była jasna, świadczy treść dokumentu Zygmunta Starego z 1541 r. (potwierzonego przez Michała Korybuta Wiśniowieckiego w 1669 r.) nakazująca traktować mieszkańców jurydyki św. Mikołaja na Czwartku jak innych przedmieszczan i mieszczan: *Materiały do historii miasta Lublina 1317-1792*, oprac. J. Riabinin, Lublin 1938, nr 181, s. 63; nr 366, s. 127. Podobne regulacje dotyczyły mieszkańców innych jurydyk – np. Probostwa.

⁴ *Materiały*, nr 87, s. 28: [...] *item in censu suburbii Lublinensis utriusque Czwartek, Podgrodzie, Tathari* [...] Zapis można rozumieć także w ten sposób, że chodzi w nim o dochód z pięciu odrębnych osad: obydwu przedmieść lubelskich, Czwartku, Podgrodzia oraz Tatar. W takim przypadku Czwartek, Podgrodzie i Tatary nie byłyby przedmieściami. Tatary występują jednak w tym czasie jako przedmieście także w Metryce Koronnej. Nie jest do końca jasne, czy Podgrodzie należy utożsamiać z późniejszym Podzamczem, choć jest to najbardziej prawdopodobne rozwiązanie.

⁵ *Materiały*, nr 141, s. 49.

⁶ *Plany i widoki Lublina XVII-XXI wiek*, red. M. Harasimiuk, D. Kociuba, P. Dymmel, Lublin 2007, plansza I: [*Plan okolic Bramy Krakowskiej*] K. Bekiewicz, ok. 1650 r.

Widać zatem, że słowa „Lwowskie Przedmieście” są po prostu dalszą częścią informacji mówiącej o kierunku, w którym udawano się wyjeżdżając z Bramy Krakowskiej w lewą stronę i wcale nie oznaczają lokalizacji samego przedmieścia.

Lubelskie przedmieścia interesowały czasem badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki, ale z reguły wyników ich prac nie da się konkretnie wykorzystać do precyzyjnej rekonstrukcji krajobrazu kulturowego miasta w poszczególnych przekrojach czasowych. W 1954 r. ukazała się praca architekta i urbanisty Czesława Gawdzika dotycząca rozwoju historycznego Lublina⁷. Znalazły się w niej wzmianki o lubelskich przedmieściach, w tym ich nazwy⁸. Tekst, choć podaje na końcu ważniejszą literaturę, nie jest jednak opatrzony przypisami, trudno więc ocenić, na jakiej podstawie autor stawiał swoje tezy w konkretnych miejscach. Za pracę, która w największym stopniu zaważyła na późniejszych badaniach dotyczących przedmieść Lublina, należy uznać wydaną dwa lata później książkę Józefa Mazurkiewicza⁹. Można odnieść wrażenie, że czasem, całkiem niesłusznie, traktuje się ją jako opracowanie dotyczące właśnie lubelskich przedmieść. Jednak autora będącego historykiem prawa interesowały nie przedmieścia, lecz jurydyki¹⁰, a pojęcia te – jak już zaznaczono – nie są tożsame. W dodatku w treści pracy, choć opierała się ona na obfitym materiale źródłowym, w wielu miejscach da się zauważyć dość bezkrytyczne uznanie pewnych, nie zawsze trafnych domysłów Jana Riabinina czy Karola Boniewskiego¹¹. Tymczasem warsztat badawczy tego ostatniego zdecydowanie negatywnie oceniał już Jan Ambroży Wadowski¹². W sumie jednak książkę Mazurkiewicza należy uznać za jedno z najważniejszych opracowań dotyczących dziejów Lublina, w wielu kwestiach zachowujących do dzisiaj swoją aktualność. Paradoksalnie – powstanie tej pracy spowodowało spadek zainteresowania dziejami lubelskich przedmieść. Historycy nie podejmowali badań nad przedmieściami wychodząc z założenia, że zagadnienie zostało opracowane i opisane.

Opublikowana kilka lat po książce J. Mazurkiewicza praca Mieczysława Buczyńskiego¹³ jest z kolei opracowaniem z zakresu onomastyki, a nie historii. Zdecydowanie zbyt mało uwagi poświęcił przedmieściom Lublina Stanisław Kuraś

⁷ C. GAWDZIK, *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków” 7 (1954), nr 3 (26), s. 143-160.

⁸ Tamże, na s. 148 wspomniano o istnieniu przedmieść Podzamcze i Czwartek już w XIV i XV wieku!; s. 149, 151.

⁹ J. MAZURKIEWICZ, *Jurydyki*.

¹⁰ Tamże, s. 5.

¹¹ Wykorzystanie ich prac badacz wyraźnie sygnalizował: tamże, s. 14. Wielokrotnie też powoływał się na ich treść: s. 34-35, 37-38, 40, 55, 96, 100-101, 105, 108.

¹² J.A. WADOWSKI, *Kościół lubelskie*, wyd. 2 (reprint), Lublin 2004, przyp. 2, s. 6-7.

¹³ M. BUCZYŃSKI, *Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina*, „Rocznik Lubelski” 5 (1962), s. 251-268.

w słowniku będącym z założenia pomocą do precyzyjnych analiz z geografii historycznej¹⁴. W ramach hasła „Lublin” umieścił osobny punkt dotyczący przedmieść, gdzie tekst odsyła do kilku haseł¹⁵ o różnej wartości¹⁶ (w dwóch przypadkach właściwie nie wiadomo, dlaczego kieruje do nich odsyłacz). Do pracy S. Kurasia nawiązywał wydany trzy lata później słownik Stefana Wojciechowskiego, Anny Sochackiej i Ryszarda Szczygła, odnoszący się m.in. do osad będących częściami innych miejscowości, nieograniczający się czasowo do początków XVI wieku¹⁷. Praca zawiera liczne hasła dotyczące dawnych przedmieść i znajdujących się na przedmieściach jurydyk Lublina oraz osad określanych czasem jako przedmieścia¹⁸, ale także nie jest wolna od potknięć. Były one zapewne skutkiem zbyt szerokiego zakresu badań oraz nadmiernego zaufania okazanego ustaleniom lub sugestiom J. Riabinina czy J. Mazurkiewicza. A. Sochacka również w swojej późniejszej pracy o dzielnicach Lublina nie skupiała się zbytnio na przedmieściach¹⁹. Sam termin „przedmieście” pojawia się w jej tekście zupełnie wyjątkowo²⁰, choć w pewnej części omawia ona właśnie obszary historycznych przedmieść Lublina.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat ukazało się kilka prac dotyczących w istotny sposób problematyki krajobrazu kulturowego historycznego Lublina, których nie można w tym miejscu pominąć. Żadna z nich nie wyszła jednak spod pióra historyka. Za najważniejszą i najcenniejszą z nich należy uznać książkę Andrzeja Rozwałki, Rafała Niedźwiadka i Marka Stasiaka²¹ (dwaj pierwsi są archeologami,

¹⁴ *Dzieje Lubelszczyzny* [dalej: DL], t. 3: *Słownik historyczno-geograficzny województwa historycznego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983.

¹⁵ Tamże, s. 129.

¹⁶ Najwięcej informacji zawiera hasło „Czwartek” (tamże, s. 62). W przypadku Podgrodzia (utożsamionego z Podzamczem) oraz Tatar jedyne uzasadnienie do uznania ich za przedmieścia Lublina opiera się na wzmiankach z lat 1503-1504 zawartych w Metryce Koronnej (tamże, s. 185, 240-241). Natomiast w przypadku folwarku kilowskiego oraz osady Żydowskie nie ma żadnej podstawy źródłowej pozwalającej uznać te osady za przedmieścia (tamże, s. 100, 290).

¹⁷ DL, t. 4: *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Lublin 1986.

¹⁸ Bazylianówka (s. 27), Białkowska Góra (s. 29), Bielszczyzna (s. 29), Bronowice (s. 35), Czechówka oraz Czechówka Dolna (s. 44), Czwartek (s. 46-47), Gorajszczyzna (s. 54), Hajdów (wcześniejsze Żydowskie; s. 57-58, 179), Kalinowszczyzna (utożsamiona z Przedmieściem Lwowskim i Słomiannym Rynkiem; s. 65, 80, 132), Krakowskie Przedmieście (s. 72-73), Lemszczyzna (s. 78), Piaski (s. 103-104), Podzamcze (s. 109), Probostwo (112), Sierakowszczyzna (s. 129-130), Tatarski (s. 144), Wieniawa (s. 149-150), Żmigród (s. 179).

¹⁹ A. SOCHACKA, *Rodowody lubelskich dzielnic*, w: *Lublin w dziejach*, s. 405-418.

²⁰ Tamże, s. 408, 413.

²¹ A. ROZWAŁKA, R. NIEDŹWIADEK, M. STASIAK, *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa 2006.

a trzeci historykiem sztuki i badaczem krajobrazu kulturowego). Dzieło dotyczy najwcześniejszej fazy dziejów Lublina, a zawarte w nim rozważania kończą się na okresie kształtowania się miasta lokacyjnego. Mimo to autorzy dokonali kilku ustaleń bardzo istotnych także dla czasów późniejszych. Należy przede wszystkim podkreślić, że podjęli próbę ustalenia zasięgu pierwotnych łańców lokacyjnych miasta²². Próbę tę trzeba uznać za bardzo udaną, a jej wyniki za ostateczne, poza niewielką korektą, której należy dokonać na terenie późniejszej Czechówki Górnej. Grunt ten leżał niewątpliwie na gruntach miejskich, czego autorzy nie zauważyli²³.

W drugiej dekadzie XXI wieku powstały kolejne prace podające wiadomości o lubelskich przedmieściach w średniowieczu i epoce nowożytnej. Badaczka architektury i urbanistyki Natalia Przesmycka opublikowała książkę o zmianach struktury miejskiej Lublina od 1815 r. do wybuchu II wojny światowej²⁴, która wbrew tytułowi zawiera sporych rozmiarów rozdział dotyczący okresu wcześniejszego²⁵. Mimo deklarowania przez autorkę wykorzystania metod „stosowanych w badaniach historycznych”, do których zaliczyła kwerendę archiwalną, „badanie materiałów źródłowych pisanych i kartograficznych, analizę ikonografii Lublina”, oraz „analizy porównawcze dostępnych materiałów kartograficznych”²⁶, przy lekturze tekstu dotyczącego interesującego nas okresu odnosi się wrażenie, że deklaracja została złożona nieco na wyrost. Co prawda, badaczka знаła i sprawnie wykorzystwała dotychczasową literaturę dotyczącą poruszanej przez nią tematyki²⁷, ale nie badała bardzo obfitego materiału źródłowego. Nie mogła zatem skorygować wielu obecnych w literaturze błędów i w efekcie powieliła je w swoim opracowaniu²⁸.

Podobne mankamenty (wynikające zresztą z tych samych przyczyn, co w przypadku pracy N. Przesmyckiej) zawierają teksty parającej się geografii Dągmary

²² Tamże, s. 118-133; il. 32, 34, 35, 36.

²³ Jest to o tyle zaskakujące, że badacze zupełnie prawidłowo lokalizowali w tym miejscu folwark wójta dziedzicznego (s. 126-127), a także znali opis granic między Czechowem a znajdującym się w granicach Lublina folwarkiem Jana Lubomelskiego (s. 120, przyp. 127), co oznacza, że obszar ten trzeba widzieć w ramach łańców nadanych miastu w czasie lokacji.

²⁴ N. PRZESMYCKA, *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815-1939*, Lublin 2012.

²⁵ Tamże, s. 15-44.

²⁶ Tamże, s. 10.

²⁷ Tamże, s. 12-14.

²⁸ Jako przykłady potknięć, wynikających z bezkrytycznego lub bezrefleksyjnego powtórzenia tez wziętych z wcześniejszych prac, można wymienić lokalizację „folwarku Krejdlarowskiego” w okolicach późniejszej Wieniawy, istnienie rozwiniętego „Lwowskiego Przedmieścia” już w końcu XV wieku (ryc. 1, s. 23), powtórzenie za J. Mazurkiewiczem błędów lokalizacji wielu jurydyk (ryc. 2, s. 27), wymienienie Kalinowszczyzny wśród przedmieść funkcjonujących w XVI-XVII wieku (s. 29), umieszczenie klasztoru Franciszkanów [konwentalnych] na Słomianym Rynku i użycie nazwy „Przedmieście Czechowskie” dla drugiej połowy XVII wieku (s. 33).

Kociuby. Wśród kilku jej publikacji poświęconych historycznemu Lublinowi trzeba wspomnieć o dwóch bezpośrednio omawiających krajobraz kulturowy miasta²⁹. Prace te w części dotyczącej interesującego nas okresu (dla którego prawie nie ma źródeł kartograficznych, a źródła ikonograficzne wymagają bardzo krytycznego podejścia), także nie powstały na podstawie kwerendy archiwalnej źródeł pisanych i krytycznej analizy ich treści³⁰. Autorka oparła się całkowicie na tezach znalezionych w literaturze oraz na wydanych materiałach źródłowych (traktując je zresztą w ten sam sposób, co opracowania³¹), których treść czasem rozumiała opacznie. W efekcie publikacje zawierają tak zasadnicze błędy, jak nieprawidłowy przebieg granic miasta (którego zasięg bardzo niekonsekwentnie badaczka próbowała utożsamiać z zasięgiem gruntów pozostających w jurysdykcji miejskiej) czy używanie nazw niestosowanych w czasach, w których zostały umieszczone. Dodatkowo w tekstach D. Kociuby można natrafić na nazwy zupełnie kuriozalne, czego najdobitniejszym przykładem jest nazwa „Lubelskie Przedmieście”, która miała obejmować obszar na zachód od miasta w murach³². Do mniej istotnych kwestii związanych z krajobrazem kulturowym Lublina trzeba zaliczyć dość wątpliwe i nieoparte przekazami źródłowymi stanowcze tezy dotyczące przebiegu głównych traktów komunikacyjnych³³.

Należy więc stwierdzić, że stan wiedzy o krajobrazie kulturowym Lublina w średniowieczu i epoce nowożytnej (aż po ostatnie dekady XVIII wieku) jest wciąż dość pobieżny i ogólnikowy, a liczne błędy zadomowiły się na dobre w publikacjach

²⁹ D. KOCIUBA, *Lublin. Rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza do współczesności*, Toruń 2011; TEJŻE, *Rozwój przestrzenny Lublina od średniowiecza do współczesności*, w: *Lublin. Historia – społeczeństwo – gospodarka*, red. W. Janicki, Lublin 2018, s. 21-40. Badaczka wydała jeszcze jeden tekst odnoszący się do omawianej problematyki, ale, podobnie jak dwie wspomniane prace, powtarza on poglądy z trudno dostępnej w wersji oryginalnej pracy doktorskiej autorki i pozbawiony jest aparatu naukowego: D. KOCIUBA, *Rozwój przestrzenny i funkcjonalny Lublina w świetle materiałów kartograficznych i ikonograficznych*, w: *Plany i widoki*, s. 14-31.

³⁰ Z testu wynika, że jedyne źródłami pisanymi sprzed połowy XVII wieku, z których korzystała autorka, były trzy lustracje: D. KOCIUBA, *Lublin*, s. 24, 379.

³¹ W pracy zamiast „Bibliografii” znajduje się punkt „Literatura i źródła”. Jego częścią są „Źródła drukowane”, w których wykazie autorka umieściła zarówno literaturę, jak i wydawnictwa źródłowe. Tamże, s. 363-379.

³² Tamże, rys. 8: *Mapa struktury funkcjonalno-przestrzennej Lubina w 1482 r.*, s. 103; D. KOCIUBA, *Rozwój przestrzenny Lublina*, ryc. 3.3: *Lublin w 1482 roku*, s. 25 (powtórzenie mapy z wcześniejszej publikacji). Na mapie granice miasta są ukazane z licznymi błędami. Znajdują się na niej nazwy późniejsze – Rury Brygidkowskie, Rury Świętoduskie, Lwowskie Przedmieście, folwark Konopniców, oraz kuriozalna nazwa „Lubelskie Przedmieście”. D. KOCIUBA, *Lublin*, rys. 10: *Mapa struktury funkcjonalno-przestrzennej Lubina w 1661 r.*, s. 129, gdzie granice miasta ograniczone do obszaru nieobjętego jurysdykami wbrew przekazom źródłowym, dodatkowo z błędami.

³³ D. KOCIUBA, *Rozwój przestrzenny Lublina*, s. 26-27.

odnoszących się do tej tematyki³⁴. Spory zamęt panuje też w tekstach o lubelskich średniowiecznych i nowożytnych przedmieściach, a uwaga ta dotyczy tak podstawowych kwestii, jak ich nazwy, konkretna lokalizacja i zasięg. Stało się to jasne w trakcie niedawnych prac nad projektami odnoszącymi się do dziejów historycznego Lublina z udziałem przedstawicieli różnych dziedzin nauki (historii, archeologii, historii sztuki, urbanistyki, geografii i kartografii). Wspomniane prace ujawniły spore różnice w metodologii prowadzenia badań, co było przyczyną kilku poważnych dyskusji dotyczących interpretacji różnego typu źródeł czy możliwości przenoszenia w czasie wniosków wynikających z przekazów późniejszych³⁵.

Trzeba zauważyć ważny problem leżący u podstaw części opisanych wyżej nieporozumień. Jest nim sama metoda stosowana przez większość badaczy opisujących zmiany przestrzenne Lublina w średniowieczu i epoce nowożytnej. Ta metoda to retrospekcja mająca swój punkt wyjścia w momencie pojawienia się najstarszych możliwych do wykorzystania materiałów kartograficznych, czyli od ostatnich lat XVIII wieku. Wydaje się to jedynym sensownym sposobem rekonstrukcji sytuacji wcześniejszej, ale sposób ten zawiera poważną pułapkę. Nie potrafimy bowiem ocenić skali ani dokładniej umieścić w czasie kilku kolejnych dużych fal zmian, jakie zachodziły w organizacji przestrzeni miejskiej Lublina od XIV do XVIII wieku. Jedne z nich wynikały z klęsk elementarnych (pożarów, epidemii i będących ich skutkiem wyludnień) czy zniszczeń wojennych;

³⁴ Najlepszymi przykładami takich utrwalonych, błędnych albo bardzo wątpliwych tez są: wspomniana już wcześniej lokalizacja tzw. Niwy (dodatkowo mylonej z folwarkiem Krejdlarowskim) na terenie późniejszej Wieniawy, przypisywanie rodzinie Lemków posiadania gruntów w miejscu późniejszej Lemszczyzny, czy szereg kwestii związanych z Czwartkiem, w tym tak podstawowych, jak znaczenie tego terminu, jego pierwotny zasięg i zmiany zasięgu w czasie. Niewątpliwie, dawnego Czwartku nie da się ograniczyć do samego wzgórza noszącego w epoce nowożytnej tę nazwę, ani do występującego po tą nazwą przedmieścia. Kwestię tę sygnalizowałem kilka lat temu: J. CHACHAJ, *Lublin – miasto Rychezy? Lubelskie szkice historyczne XI-XIV wieku*, Lublin 2014, przyp. 9 na s. 64-67; TEGOŻ, *Znaczenie nowożytnych przekazów źródłowych dla badań nad dziejami Lublina w średniowieczu*, w: *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. W. Bondyra, D. Kupisz, J. Ternes, L. Wierzbicki, Lublin 2018, s. 515-529, a wraz z postępowaniami kwerendy źródłowej w lubelskich księgach miejskich coraz bardziej pewne wydaje się to, że termin obejmował pierwotnie niemal wszystkie grunty Lublina położone na północ od rzeki Czechówki.

³⁵ Dyskusje odbywały się w trakcie prac nad planem Lublina w okresie unii lubelskiej (projekt realizowany przez Ośrodek „Brama Grodzka” Teatr NN). Spory dotyczyły m.in. przebiegu głównych traktów, czasu powstania przeprawy przez Bystrzycę na Danowie, stanu zabudowy w różnych częściach miasta, czy możliwości wykorzystania źródeł ikonograficznych przy rekonstrukcji krajobrazu kulturowego. Podobnie jak w przypadku wcześniejszej współpracy interdyscyplinarnej (np. w ramach projektu „Lublin. Historia dzielnic”), ujawniły one palącą potrzebę kwerendy w ogromnych zasobach średniowiecznych i nowożytnych źródeł pisanych, których treść tylko w drobnej części została wprowadzona do obiegu naukowego.

inne były skutkiem celowych działań, w tym głównie z tworzenia kolejnych linii umocnień miejskich. Były także całe dekady, w których następowały zmiany powolne, wynikające z naturalnych, trwających stale procesów rozwoju miasta. Wszystko to skutkowało przeobrażeniami krajobrazu kulturowego, często bardzo dużymi – zmianą przebiegu głównych traktów komunikacyjnych, rozwojem i zanikiem zabudowy czy ewolucją jej form. Prowadzone na terenie dawnych gruntów miejskich badania archeologiczne tylko w małym stopniu ułatwiają śledzenie tych niewątpliwie licznych zmian, głównie dlatego, że ich wyniki tylko sporadycznie trafiają do obiegu naukowego wykorzystywanego przez historyków³⁶.

Jedyną drogą zmiany obecnego stanu rzeczy jest zatem żmudna szczegółowa kwerenda źródeł pisanych, krytyczna analiza ich treści, korekta dotychczasowych ustaleń i wprowadzenie uzyskanych w ten sposób informacji do obiegu naukowego³⁷. Należy mieć także nadzieję, że historyczne przedmieścia Lublina doczekają się szczegółowych opracowań, a ich wyniki z kolei trafią do przyszłych monografii dziejów miasta. Wśród źródeł pisanych, które mogą być kluczowe dla postulowanych badań, największe nadzieje należy wiązać z aktami miasta Lublina – głównie z księgami miejskimi. Właśnie w nich w ostatnim czasie udało się znaleźć zapisy

³⁶ Dla obszaru omawianego w artykule: A. ROZWAŁKA, R. NIEDŹWIADEK, *Dzieje ulicy Krakowskie Przedmieście w Lublinie w świetle analizy stratygrafii kulturowej*, „Archeologia Polski Środkowo-wschodniej” 4 (1999), s. 215-231. O znaczeniu tych badań ostatnio: R. NIEDŹWIADEK, J. TKACZYK, *Nowe spojrzenie na dzieje placu Litewskiego w Lublinie w świetle ustaleń archeologicznych*, „Rocznik Lubelski” 43 (2017), s. 285-325; R. NIEDŹWIADEK, *Obszar Krakowskiego Przedmieścia w okresie wczesnośredniowiecznym*, w: *Krakowskie Przedmieście w 450-lecie Unii Lubelskiej*, red. R. Niedźwiadek, Lublin 2019, s. 61-87; J. TKACZYK, *Archeologiczne peregrynacje w poszukiwaniu najstarszych śladów przedmieścia*, w: *Krakowskie Przedmieście*, s. 157-182; P. ZIMNY, R. NIEDŹWIADEK, M. GRABOWSKI, *Fosa średniowiecznego Lublina i jej otoczenie w świetle badań interdyscyplinarnych*, w: *Krakowskie Przedmieście*, s. 201-228; R. NIEDŹWIADEK, *Dzieje placu Litewskiego w perspektywie badań archeologicznych*, w: *Krakowskie Przedmieście*, s. 229-270; R. NIEDŹWIADEK, *Przeszłość i przyszłość placu Litewskiego z perspektywy badań archeologicznych*, „Studia i Materiały Lubelskie” 22 (2020), s. 47-65.

³⁷ Sygnalizowano to w trakcie sympozjum „Lubelskie przedmieścia w perspektywie archeologicznej i historycznej” (2 czerwca 2023 r. w Muzeum Ziemi Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej). Warto odnotować referat Huberta Mączyka, który zwrócił uwagę na przedmieścia rozwijające się na zachód od miasta w murach, wyraźnie widoczne na widoku Lublina z początku XVII wieku (na którym nazwa „przedmieście” pojawia się tylko we wschodniej części gruntów miejskich: *Plany, plansza XXV: Typus Civitatis Lubline(n)si(s) in Regno Poloniae [...] [Obraz miasta Lublina w Królestwie Polskim]*, A. Hogenberg, 1618, w: G. BRAUN, A. HOGENBERG, *Civitates orbis terrarum*, t. 6, Kolonia 1618). Uległo ono zanikowi lub poważnemu zmniejszeniu już w następnych dekadach. Jest to zagadnienie zupełnie nieobecne w literaturze.

pozwalające wypełnić pewne luki w wiedzy o nowożytnym Lublinie, a także skorygować kilka utrwalonych i bezkrytycznie powtarzanych w literaturze błędów³⁸.

Właśnie w aktach miejskich z początków XVII wieku jest spora grupa wzmianek o lubelskim przedmieściu Górki, praktycznie dotąd niemal niezauważonym przez badaczy³⁹. W części przekazów było ono określane jako „przedmieście w kierunku cegielni” lub „za cegielniami”, co może oznaczać, że nazwa „Górki” była świeża lub utrzymała się nieco później, niż wykształciło się samo przedmieście⁴⁰. Byłoby to już kolejne, mające trwać nazwę miejsce w dawnym Lublinie, pojawiające się wiele razy w zapisach, którego położenia nie znamy. Przykładem takiego miejsca

³⁸ Udało się np. wyjaśnić pochodzenie rodu Konopniców, okoliczności powstania własności Baltazara Białkowskiego w północno-wschodniej części łąnów miejskich (co zrodziło nazwę Białkowska Góra), odkryć istnienie i ustalić lokalizację stawu bronowickiego, skorygować położenie Niwy (czyli ogrodów krejdlarowskich), czy wykluczyć stale powtarzaną tezę o istnieniu własności rodziny Lemków na późniejszej Lemszczyźnie. Kwestie te wykraczają poza tematykę niniejszego tekstu, będą szerzej omówione w powstającej pracy dotyczącej północnej części historycznego Lublina. Dotychczas ukazał się tylko artykuł poświęcony początkom kariery Konopniców: J. CHACHAJ, *Z elity chłopskiej do lubelskiej elity władzy. Kilka słów o pochodzeniu i początkach kariery rodziny Konopniców*, „Res Historica” 2022, nr 54, s. 123-144.

³⁹ Wspomniała o nim Grażyna Jakimińska (jako o „Przedmieściu *versus laterificium*” oraz o miejscu „*versus cegielni*” i „*non procul a laterificio civili*”), nie zatrzymując się nad tą kwestią i nie używając także samej nazwy „Górki”: G. JAKIMIŃSKA, *Elita władzy lubelskiej gminy miejskiej w latach 1555-1651*, Lublin 2012, s. 60; TEJŻE, *Majątek rodziny Konopniców*, „Studia i Materiały Lubelskie” 2015, t. 18, s. 52, 53, 56.

⁴⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina [dalej: APL AmL], sygn. 35/22/0/2.1.1.1/21 [dalej: 21], k. 280v: in anteurbio lublinensi versus laterificium (1602); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/22 [dalej: 22], k. 196v: in suburbio lublinensi in fundo hospitalis lublinensis versus laterificium (1605); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/23 [dalej: 23], k. 17v-18: in suburbio lublinensi Górki dicto versus laterificia (1607), k. 26v: in suburbio lublinensi versus laterificium (1607); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/24 [dalej: 24], k. 232v: in suburbio lublinensi versus laterificium (1609); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/25 [dalej: 25], k. 145v: in suburbio lublinensi versus laterificium (1611), k. 151v: post laterificia in suburbio lublinensi (1611), k. 229: in suburbio lublinensi versus laterificium Górki dictum (1611); k. 702v: in suburbio lublinensi Górki dicto versus laterificium (1613); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/26 [dalej: 26], k. 193v: in Górki versus laterificium lublinensi, k. 194v: versus laterificium in Górki oraz versus laterificium civile lublinensi in Górki (1614), k. 231v-232: versus laterificium in Górki extra civitatem (1615); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/27 [dalej: 27], k. 159v: in suburbio lublinensi in Górki (1616), k. 187v (dwa zapisy): in Górki oraz in Górki ante civitatem (1616), k. 188 in Górki ante civitatem (1616); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/28 [dalej: 28], k. 411v: in Górki in fundo civitatis in anteurbio lublinensi versus laterificium, k. 412: in Górki in fundo et anteurbio civitatis lublinensi (1619); sygn. 35/22/0/2.1.1.1/29, k. 282: versus laterificium in Górki (1622); sygn. 35/22/0/2.1.3.1/128, s. 334: in anteurbio lublinensi versus laterificium (1603), s. 408: in suburbio in fundo hospitalis lublinensis versus laterificium (1605); sygn. 35/22/0/2.1.3.1/129 [dalej: 129], s. 198: versus laterificium (1614).

jest notowany w XVI i XVII wieku Kawęczyn, opisywany z reguły też jako przedmieście⁴¹, o którym czasem wspomniano bez prób jego lokalizacji⁴².

Szczęśliwie jest kilka wzmianek wskazujących, gdzie należy szukać miejskich cegielni, a zatem też Górek, choć część przekazów może być myląca⁴³. Zapisy sugerują, że cegielnie istniały na zachód od miasta w murach⁴⁴, Górki sięgały aż po Lubomelszczyznę⁴⁵, a samo przedmieście *versus laterificium* mogło się stopić z Przedmieściem Krakowskim⁴⁶. Raz jest wprost mowa o placu i domu na Krakowskim Przedmieściu przy ulicy Zielonej, niedaleko cegielni miejskiej⁴⁷, co

⁴¹ Kawęczyn został wspomniany już w opisie Lublina powstałym w trakcie rewizji województwa lubelskiego w 1564 r. *Lustracja województwa lubelskiego 1565*, wyd. A. Wyczański, Wrocław–Warszawa 1959, s. 4. Źródło podaje, że miasto założyło zagrody i ogrody na wygonach na Kawęczynie i Czwartku. Problem polega na tym, że w czasie lokacji Lublin uzyskał trzy wygony w trzech różnych miejscach, co utrudnia lokalizację Kawęczyna. Inne wzmianki: APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/13, s. 204; sygn. 35/22/0/2.1.1.1/17, s. 112; sygn. 35/22/0/2.1.1.1/19 [dalej: 19], s. 603, 605; sygn. 35/22/0/2.1.1.1/20 [dalej: 20], s. 22, 163, 1091, 1119; sygn. 24, k. 113.

⁴² G. JAKIMIŃSKA, *Elita*, s. 45; TEJŻE, *Majątek*, s. 45, 50.

⁴³ Z 1589 r. pochodzi zapis: „na drodze na Podzamczu podle cegielni miejskiej” (APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/16, s. 599), co mogło skłaniać do poszukiwań tego obiektu na północ od miasta w murach. W tym przypadku chodzi jednak o jedną ze wzmiankowanych wcześniej cegielni istniejących na Podzamczu: *Lustracja*, s. 14. Nie wiemy, czy o tej samej cegielni mówią zapisy z 1620 r., które wspominają o przedmieściu Szlak: APL, AmL, sygn. 28, k. 552v, 553v: [...] *penes laterificium [...] in suburbio dicto Slak*.

⁴⁴ W 1594 r. w czasie wizji lokalnej odbywanej w zachodniej części gruntów miejskich, dwaj ławnicy opisali m.in. zrujnowaną cegielnię, grunt szpitalny i rowy oraz łąkę nad rzeką: APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/18, s. 633.

⁴⁵ APL, AmL, sygn. 25, k. 702v, gdzie wspomniany dom z ogrodem sąsiadujący z gruntem zwanym z dawna Lubomelskich *in suburbio lublinensi in Górki versus laterificium* (1613).

⁴⁶ APL, AmL, sygn. 26, k. 173: *in suburbio lublinensi Cracoviensi dicto versus laterificium* (1614).

⁴⁷ APL, AmL, sygn. 27, k. 689v: *in suburbio lublinensi Cracoviensi dicto in platea Zielona dicta non procul in laterificio civili* (1618). Ten sam zapis: APL, AmL, sygn. 129, k. 305. Z 1627 r. pochodzą wzmianki o Zielonej jako o wiodącej przez fosy miejskie: APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/32 [dalej: 32], k. 369, 371. W latach 1625-1633 notowano ulicę Zielony Rynek lokalizowaną w 1625 i 1632 r. *extra fossas civitatis* (w 1625 r. także za, a w 1633 r. na Przedmieściu Krakowskim): APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/30 [dalej: 30], k. 414, 415v; sygn. 32, k. 153v, 443v, 501v, 502v, 568, 569, 648v, 649v; sygn. 35/22/0/2.1.1.1/33 [dalej: 33], k. 31v; sygn. 35/22/0/2.1.1.1/34, k. 26v, 357, 399v, 453. W 1627 r. wspomniano o *forum* Zielony Rynek: APL, AmL, sygn. 32, k. 113, 219, a w 1630 r. – o gruncie miejskim Zielony Rynek: APL, AmL, sygn. 33, k. 335. Z tego okresu pochodzą też wzmianki o ulicy Zielony Rynek usytuowanej *extra fossas*; APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/35, k. 34v (wymienieni w poprzednim zapisie właściciele wskazują, że dotyczy on ogrodu sąsiedniego – 41v); APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.1.1.1/36, k. 246v (1637); plac i drewniany dom z ogrodem między granicami cegielni jezuitów i Pawła *Haydonis* na ulicy Słomiany Rynek: tamże, k. 255v (1637); plac i drewniany dom między cegielnią jezuitów a Kacprem Czapeczka *extra fossas civili*: tamże, k. 493v (1638).

pozwała przypuszczać, że ulica ta prowadziła na Górki. Z kolei „za cegielnią” istniała nieznana skądinąd ulica Gliniana⁴⁸, którą lokalizowano nad stawem Lubomelskich⁴⁹ lub nad drogą biegnącą do Czechowa⁵⁰. Zapewne ulicy Zielonej (bez użycia nazwy) dotyczy inny zapis, mówiący o ulicy albo drodze w kierunku Górek i lubelskich cegielni. Stykała się ona z ulicą Kowalską⁵¹. Oznacza to, że utożsamianie ulic Kowalskiej i Zielonej było błędem. Kowalska wiodła na północ w kierunku małego stawu (zwanego też żydowskim), nad którym jest notowana⁵². Została później nazwana Świętoduską (którą z kolei część autorów nazywa błędnie Szpitalną⁵³). Od niej odchodziła na zachód ulica (droga) w kierunku cegielni i Górek, ale też przepraw przez Czechówkę w okolicach stawu Lubomelskich⁵⁴. Pokazuje to nawet o wiek późniejszy plan C. d’Örkena⁵⁵. Znajdująca się nad stawem, za cegielniami ulica Gliniana zapewne nie była już częścią ważnego traktu ku przeprawie⁵⁶.

Wynikająca ze źródeł lokalizacja przedmieścia Górki współgra z jego nazwą. Nawet dzisiaj ten przecięty kilkoma dolinkami teren silnie opada ku północy, w kierunku doliny rzeki Czechówki. Trzeba więc odejść od przekonania, że cały objęty zabudową obszar położony na zachód od miasta w murach był traktowany zawsze jako jedno przedmieście i nazywany Krakowskim Przedmieściem od momentu pojawienia się tej nazwy. W końcu XVI wieku północno-zachodnią część tego przedmieścia rozwijającą się w kierunku cegielni i przepraw zaczęto traktować jako odrębną jednostkę, mającą własną nazwę. Taki stan przetrwał jednak zapewne krótko⁵⁷. Nazwa „Górki” oraz wzmianki o odrębnym przedmieściu usytuowanym

⁴⁸ APL, AmL, sygn. 27, k. 380v: *in fundo civili lublinensi post laterificium in platea Gliniana dicta* (1617).

⁴⁹ APL, AmL, sygn. 26, k. 126: *pusty plac post laterificium civile lublinensi in platea Gliniana dicta supra stagnum Lubomelskich dictum in fundo civili lublinensi* (1614).

⁵⁰ APL, AmL, sygn. 27, k. 677: *post laterificium civile in platea Gliniana dicta super viam versus villam Czechow tendens* (1618).

⁵¹ APL, AmL, sygn. 26, k. 90v: *plac i dom położony między pustym placem czapnika Jana Gostyńskiego z jednej strony et plateam seu viam quae tendit versus Górki et laterificia lublinensi parte ab altera in platea fabrili* (1614).

⁵² APL, AmL, sygn. 20, s. 521; sygn. 32, k. 4,5, 668v, 670.

⁵³ D. KOCIUBA, *Rozwój przestrzenny Lublina*, s. 28.

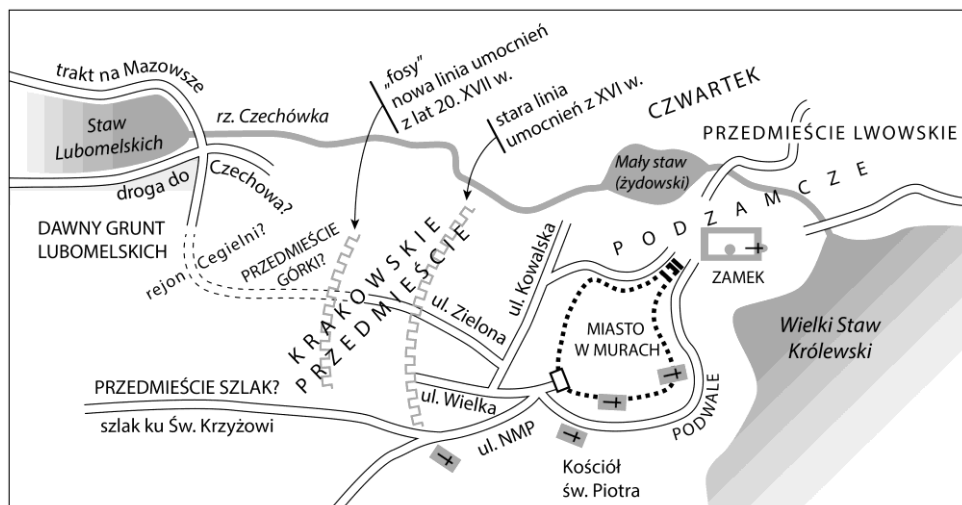
⁵⁴ Być może wspomniana już w 1595 r. jako ulica wiodąca do stawu Lubomelskich: APL, AmL, sygn. 19, s. 65.

⁵⁵ *Plany*, plansza II: *Plan de la ville et fauxbourgs de Lublin [Plan miasta i przedmieść Lublina]*, C. V. Örken, 1716.

⁵⁶ Groblą stawu Lubomelskiego wiodł gościniec na Mazowsze: APL, AmL, sygn. 35/22/0/2.7/310 [Lustracja miasta Lublina 1570], k. 19v.

⁵⁷ W 1624 r. wspomniano o ogrodzie przy ulicy Glinianej, nie podając informacji, że znajduje się ona na Górkach: APL, AmL, sygn. 30, k. 71.

„w kierunku cegielni” znikają bowiem na początku lat dwudziestych XVII wieku z ksiąg miejskich i już się w nich później nie pojawiają. Być może należy to wiązać z wytyczeniem kolejnej linii umocnień miejskich. Tereny mieszczące się w ich obrębie ponownie zaczęto nazywać Krakowskim Przedmieściem, a obszary znajdujące się na zachód od wałów określano odtąd jako obszar „poza fosami”. Być może w ogóle przestał być przez pewien czas traktowany jako przedmieście przez mieszkańców Lublina. Inny, ogólniejszy wniosek wypływający z naszych rozważań jest taki, że wiemy jeszcze bardzo mało o krajobrazie kulturowym historycznego Lublina, a kwerendy źródłowe mogą przynieść jeszcze niejedną niespodziankę dotyczącą tej tematyki.

„Przedmieście Górki na tle topografii Lublina z początków XVII wieku”

Wykonanie ilustracji firma Seledyn.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Państwowe w Lublinie [APL], Akta miasta Lublina

sygn. 35/22/0/2.1.1.1/13, 35/22/0/2.1.1.1/16, 35/22/0/2.1.1.1/17, 35/22/0/2.1.1.1/18,
35/22/0/2.1.1.1/19, 35/22/0/2.1.1.1/20, 35/22/0/2.1.1.1/21, 35/22/0/2.1.1.1/22,
35/22/0/2.1.1.1/23, 35/22/0/2.1.1.1/24, 35/22/0/2.1.1.1/25, 35/22/0/2.1.1.1/26,
35/22/0/2.1.1.1/27, 35/22/0/2.1.1.1/28, 35/22/0/2.1.1.1/29, 35/22/0/2.1.1.1/30,
35/22/0/2.1.1.1/32, 35/22/0/2.1.1.1/33, 35/22/0/2.1.1.1/34, 35/22/0/2.1.1.1/35,
35/22/0/2.1.1.1/36, 35/22/0/2.1.3.1/128, 35/22/0/2.1.3.1/129, 35/22/0/2.7/310

ŹRÓDŁA WYDANE

- Lustracja województwa lubelskiego 1565*, wyd. A. Wyczański, Wrocław–Warszawa 1959.
- Materiały do historii miasta Lublina 1317-1792*, oprac. J. Riabinin, Lublin 1938.
- Plany i widoki Lublina XVII-XXI wiek*, red. M. Harasimiuk, D. Kociuba, P. Dymmel, Lublin 2007.

OPRACOWANIA

- BUCZYŃSKI M., *Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina*, „Rocznik Lubelski” 5 (1962), s. 251-268.
- CHACHAJ J., *Lublin – miasto Rychezy? Lubelskie szkice historyczne XI-XIV wieku*, Lublin 2014.
- CHACHAJ J., *Z elity chłopskiej do lubelskiej elity władzy. Kilka słów o pochodzeniu i początkach kariery rodziny Konopniców*, „Res Historica” 2022, nr 54, s. 123-144.
- CHACHAJ J., *Znaczenie nowożytnych przekazów źródłowych dla badań nad dziejami Lublina w średniowieczu*, w: *Studia z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. W. Bondyra, D. Kupisz, J. Ternes, L. Wierzbicki, Lublin 2018, s. 515-529.
- Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3: *Słownik historyczno-geograficzny województwa historycznego w średniowieczu*, oprac. S. Kuraś, Warszawa 1983.
- Dzieje Lubelszczyzny*, t. 4: *Osady zaginione i o zmienionych nazwach historycznego województwa lubelskiego*, oprac. S. Wojciechowski, A. Sochacka, R. Szczygieł, Lublin 1986.
- Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 1, red. J. Mazurkiewicz [i in.], Lublin 1965.
- Dzieje Lublina. Próba syntezy*, t. 2, red. S. Krzykała, Lublin 1975.
- GAWDZIK C., *Rozwój urbanistyczny starego Lublina*, „Ochrona Zabytków” 7 (1954), nr 3 (26), s. 143-160.
- JAKIMIŃSKA G., *Elita władzy lubelskiej gminy miejskiej w latach 1555-1651*, Lublin 2012.
- JAKIMIŃSKA G., *Majątek rodziny Konopniców*, „Studia i Materiały Lubelskie” 2015, t. 18, s. 43-58.
- KOCIUBA D., *Lublin. Rozwój przestrzenny i funkcjonalny od średniowiecza do współczesności*, Toruń 2011.
- KOCIUBA D., *Rozwój przestrzenny i funkcjonalny Lublina w świetle materiałów kartograficznych i ikonograficznych*, w: *Plany i widoki Lublina XVII-XXI wiek*, red. M. Harasimiuk, D. Kociuba, P. Dymmel, Lublin 2007, s. 14-31.
- KOCIUBA D., *Rozwój przestrzenny Lublina od średniowiecza do współczesności*, w: *Lublin. Historia – społeczeństwo – gospodarka*, red. W. Janicki, Lublin 2018, s. 21-40.
- Lublin w dziejach i kulturze polskiej*, red. T. Radzik, A.A. Witusik, Lublin 1997.
- Lublin 1317-1967*, red. H. Zins, Lublin 1967.
- Lublin. 700 lat dziejów miasta*, red. G. Figiel, R. Szczygieł, W. Śladkowski, Lublin 2017.
- MAZURKIEWICZ J., *Jurydyki lubelskie*, Wrocław 1956.
- NIEDŹWIADEK R., *Dzieje placu Litewskiego w perspektywie badań archeologicznych*, w: *Krakowskie Przedmieście w 450-lecie Unii Lubelskiej*, red. R. Niedźwiadek, Lublin 2019, s. 229-270.
- NIEDŹWIADEK R., *Obszar Krakowskiego Przedmieścia w okresie wczesnośredniowiecznym*, w: *Krakowskie Przedmieście w 450-lecie Unii Lubelskiej*, red. R. Niedźwiadek, Lublin 2019, s. 61-87.
- NIEDŹWIADEK R., *Przeszłość i przyszłość placu Litewskiego z perspektywy badań archeologicznych*, „Studia i Materiały Lubelskie” 22 (2020), s. 47-65.

- NIEDŹWIADEK R., TKACZYK J., *Nowe spojrzenie na dzieje placu Litewskiego w Lublinie w świetle ustaleń archeologicznych*, „Rocznik Lubelski” 43 (2017), s. 285-325.
- NIEŚCIORUK K., *Analiza i ocena XVIII-wiecznego planu Lublina jako przykład kompleksowych badań dawnych materiałów kartograficznych*, „Polski Przegląd Kartograficzny” 39 (2007), nr 2, s. 146-158.
- PRZESMYCKA N., *Lublin. Przeobrażenia urbanistyczne 1815-1939*, Lublin 2012.
- RADZIK T., ŚLADKOWSKI W., WÓJCIKOWSKI G., WÓJCIKOWSKI W., *Lublin. Dzieje miasta*, t. 2: *XIX i XX wiek*, Lublin 2000.
- ROZWAŁKA A., NIEDŹWIADEK R., *Dzieje ulicy Krakowskie Przedmieście w Lublinie w świetle analizy stratygrafii kulturowej*, „Archeologia Polski Środkowowschodniej” 4 (1999), s. 215-231.
- ROZWAŁKA A., NIEDŹWIADEK R., STASIAK M., *Lublin wczesnośredniowieczny. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa 2006.
- SOCHACKA A., *Rodowody lubelskich dzielnic*, w: *Lublin w dziejach i kulturze polskiej*, red. T. Radzik, A.A. Witusik, Lublin 1997, s. 405-418.
- SZCZYGIEL R., GMITEREK H., DYMMEŁ P., *Lublin. Dzieje miasta*, t. 1: *Od VI do końca XVIII wieku*, Lublin 2008.
- TKACZYK J., *Archeologiczne peregrynacje w poszukiwaniu najstarszych śladów przedmieścia*, w: *Krakowskie Przedmieście w 450-lecie Unii Lubelskiej*, red. R. Niedźwiadek, Lublin 2019, s. 157-182.
- WADOWSKI J.A., *Kościół lubelskie*, wyd. 2 (reprint), Lublin 2004.
- ZIMNY P., NIEDŹWIADEK R., GRABOWSKI M., *Fosa średniowiecznego Lublina i jej otoczenie w świetle badań interdyscyplinarnych*, w: *Krakowskie Przedmieście w 450-lecie Unii Lubelskiej*, red. R. Niedźwiadek, Lublin 2019, s. 201-228.

THE 17TH-CENTURY SUBURB OF GÓRKI IN THE CONTEXT OF RESEARCH
IN THE HISTORY OF LUBLIN'S SUBURBS:
A CONTRIBUTION TO THE RECONSTRUCTION
OF THE CULTURAL PANORAMA OF HISTORICAL LUBLIN

Abstract. The text concerns the Górki suburb of Lublin, absent from the literature and recorded in the early years of the 17th century. The records contained in the Lublin municipal books, which have not found their way into academia yet, make it possible to locate this little-known part of Lublin. The suburb was in the northern part of extensive Krakowskie Przedmieście, noted both earlier and later, situated to the west of the walled city. For some time, Górki was probably treated as a separate suburb.

Keywords: 16th century; 17th century; suburbs of Lublin; brick plants; Górki suburb